

ce.belgica@interdio.be

02 507 05 93

Vierenvijftigste oecumenische ontmoetings- en studiedag
Cinquante-quatrième journée œcuménique d'étude et de rencontre

**De 100ste verjaardag van de Mechelse gesprekken en de oecumenische dialoog met
de anglicaanse gemeenschap vandaag**

**Le 100ème anniversaire des Conversations de Malines et le dialogue œcuménique
avec la communauté anglicane aujourd'hui**

Internationale dialoog tussen de World Communion of Reformed Churches (WCRC) en de Anglican Communion: beloften en uitdagingen.

door domina Priscille DJOMHOUE

De Anglicaans-Gereformeerde Internationale Commissie, die werd bijeengeroepen door de World Alliance of Reformed Churches en de Anglican Consultative Council, kwam voor het eerst samen tussen 1981 en 1984. Dit overleg van vier jaren was voorbereid door een voorbereidende consultatie in 1978. Het was de eerste fase van de dialoog tussen gereformeerden en anglicanen. Het zou echter 31 jaar duren voor een dergelijke bijeenkomst opnieuw werd gehouden, nadat de World Alliance of Reformed Churches en de Reformed Ecumenical Council in 2010 de handen in elkaar hadden geslagen om de World Communion of Reformed Churches (WCRC) te vormen. De tweede fase van de dialoog tussen WCRC en de Anglicaanse Gemeenschap begon in 2015 en eindigde in 2020 met de publicatie van een rapport¹ in de voorlaatste uitgave van het tijdschrift van de WCRC, volume 69.² Als onderdeel van deze presentatie is het belangrijk om terug te blikken op de eerste fase, omdat de groep van 2015-2020 rekening heeft gehouden met het rapport van de Anglicaans-Gereformeerde Internationale Commissie van 1984, met als titel *God's Reign and our Unity*, ook al had deze commissie niet hetzelfde mandaat.

Na een kort overzicht van deze eerste fase van dialoog tussen de twee families van kerken, zal ik mij in het bijzonder richten op de tweede fase, door de nieuwe richting en de redenen ervan te belichten, evenals de werkwijze en het verkregen resultaat. Ten slotte zal ik eindigen met een persoonlijke blik op deze dialoog, die enorme voordelen biedt, zoals de openheid naar tal van andere mogelijkheden, maar ook grenzen kent die typisch zijn voor al het werk van mensen. Wat we echter moeten onthouden, is dat het rapport dat ik zal voorstellen een kostbaar hulpmiddel is om de uitdagingen voor vandaag en morgen zichtbaar te maken.

1- De Anglicaans-Gereformeerde Internationale Commissie

¹ The Anglican Communion, World Communion of Reformed Churches, *Koinonia : God's Gift and Calling : The Hiroshima Report of the International Reformed-Anglican Dialogue (IRAD)*, London, The Anglican Consultative Council, 2020.

² World Communion of Reformed Churches, "Koinonia: God's Gift and Calling The Hiroshima Report of the International Reformed– Anglican Dialogue (IRAD) 2020", in *Reformed World* Vol 69,1 (2021), 82-113.

Deze commissie had, zoals in haar rapport³ kan worden opgemerkt, sommigen niet aan boord: continenten zoals Europa en Azië waren er niet op vertegenwoordigd. Ze bestond enkel uit mannen en werkte de volledige vier jaar slechts in één enkele context: Engeland. Bijgevolg was het geleverde werk niet representatief voor alle groepen van het lichaam van Christus. De vragen die het werk ondersteunden, beantwoordden aan een kwestie die gericht was op de Kerk als instelling in haar functioneren met betrekking tot de Schrift; er moest ook een basis worden gelegd voor de samenwerking tussen beide instellingen. Onderwerpen zoals de verhouding tussen de Kerk en het Koninkrijk van God, de prioriteit van de genade, de Trinitarische en Christologische basis van het ambt, alsmede de zending van de Kerk werden besproken:

From the outset we sought to go behind the historical and traditional problems which have divided us since Reformation times and to put our quest for unity in new perspectives. We sought to do this by enquiring into the relationship between the Church and the Kingdom of God, the priority of grace, the trinitarian and Christological basis of ministry, the mission of the Church.⁴

Op deze vlakken was het nodig om de reden van de meningsverschillen te begrijpen teneinde aan verzoening te werken: wat scheidt bijvoorbeeld de anglicanen van de gereformeerden, wat zijn de algemene en specifieke belemmeringen? Men vond toen antwoorden zoals het feit dat de twee gemeenschappen zichzelf op een verschillende manier definiëren; de gezamenlijke bevestiging van de centrale plaats van Woord en sacrament in het leven van de Kerk, die echter op andere manieren wordt uitgedrukt; het feit dat de rol van de bisschop in de Anglicaanse vroomheid en kerk geen gelijke kent bij de gereformeerden; het feit dat de Anglicaanse Kerk intieme betrekkingen onderhoudt met de staat, maakt dat ze in vele delen van de wereld als een bondgenoot van de koloniale macht wordt beschouwd; de goed gegronde en algemene angst voor grote instellingen, alsook een verkeerd begrip van de aard en zending van de Kerk. Rekening houdend met de onderwerpen voor reflectie en het op zijn minst technische karakter van de dialoog, zoals hierboven vermeld, kan men zich goed voorstellen dat deze dialoog deelnemers samenbracht uit een min of meer elitaire groep:⁵

- De deelnemers zijn mensen met theologische, ecclesiologische en zelfs dogmatische competenties, aangezien het mandaat betrekking heeft op de kerkgemeenschappen vanuit institutioneel en structureel oogpunt.⁶
- Ze hebben bepaalde verantwoordelijkheden⁷ binnen hun kerken.

In dit eerste overleg zullen de opmerkingen van de vertegenwoordigers van Afrika en Latijns-Amerika naderhand de werkwijze veranderen. Immers, in een context die wordt gekenmerkt door een bepaalde cultuur, merken laatstgenoemden op dat het echte probleem dat het samenleven ondermijnt niet zozeer ligt ter hoogte van de specifieke theologische en ecclesiologische ontwikkelingen volgend op de Reformatie, maar bij de uitdagingen waarmee

³ *God's Reign and Our Unity. The Report of the Anglican-Reformed International Commission, 1981-1984*, https://www.anglicancommunion.org/media/104250/1984_aco_warc_gods_reign_our_unity.pdf, geconsulteerd op 21 oktober 2021.

⁴ *God's Reign and Our Unity*, Preface: "Vanaf het begin hebben we getracht de historische en traditionele problemen die ons verdeeld hebben sinds de tijd van de Reformatie te overwinnen en onze zoektocht naar eenheid in nieuwe perspectieven te plaatsen. We hebben geprobeerd dit te doen door onszelf te bevragen over de relatie tussen de Kerk en het Koninkrijk van God, de voorrang van genade, de trinitarische en christologische basis van het ambt, de zending van de Kerk."

⁵ In de inleiding van het WCRC tijdschrift stelt Aimé Moiso dat de oecumenische dialoog vaak wordt gezien als een gebeuren waarbij kerkvertegenwoordigers de verschillen bespreken die gemeenschappen van elkaar scheiden: *Reformed World* 69,1, p76.

⁶ Zie de aanbevelingen aan het eind van het rapport.

⁷ Zie ook de titels van diegenen die worden bedankt in het voorwoord van het rapport.

mensen dagelijks worden geconfronteerd. Er vindt hier een zekere verschuiving plaats van het institutioneel kader naar het dagelijks leven van de mens:

We were fortunate in having in our membership representatives from Africa and Latin America and in being reminded by them that the divisions and differences that stemmed from the Reformation are not felt to be as important in many regions of the world as the divisions between rich and poor, black and white, men and women.⁸

De achtste aanbeveling van het verslag van dit werk bevat een voetnoot met betrekking tot deze opmerking:

In the light of what we have said in paragraphs 22, 44, 45, 61 and 70 of this report we recommend that, wherever possible, Anglican and Reformed Churches seek together ways in which all forms of discrimination which devalue persons may be eliminated. As a step in this direction we urge our churches around the world:

- a. to work together to overcome those barriers which exist between privileged and under-privileged, black and white, male and female;
- b. to share their human, spiritual and material resources with those in need.⁹

Deze achtste aanbeveling had zowel thematisch als methodologisch een invloed op het werk tijdens de tweede fase.

2- De Internationale Gereformeerd-Anglicaanse Dialoog (IRAD)

In de eerste plaats was de dialoog het moment waarbij de betrokken kerkvertegenwoordigers bijeen kwamen om te bespreken wat hen precies scheidde van elkander. De zoektocht naar de betekenis van gemeenschap in de tweede fase betreft de noodzaak om samen te converseren en actie te ondernemen voor zending, evangelisatie en gerechtigheid in elke context en in de wereld. Het gaat erom de neiging te overstijgen om het te hebben over het instituut als instituut, en rekening te houden met de uitdagingen waarmee mensen dagelijks worden geconfronteerd. De secretaris-generaal van de WCRC presenteert in de inleiding van het tijdschrift *Reformed World* het nieuwe gelaat van de oecumenische dialoog als volgt:

De thema's van de dialogen wijzen reeds op een eigenschap dat de laatste tijd verschillende processen van de dialoog tussen wereldwijde christelijke gemeenschappen heeft gekenmerkt. Naast de wens om de leerstellige verschillen te overwinnen die kerken eeuwenlang van elkaar hebben gescheiden, zijn dialogen vandaag de dag zeer bewust van de context waarin kerken werkelijk leven en de uitdagingen waarmee ze worden geconfronteerd. Dergelijke gesprekken zijn bedoeld om de leerstellige tradities van verschillende kerken te ontdekken als levende bronnen voor het hedendaags geloof. In dit perspectief zijn de dialogen kansen geworden tot wederzijdse inspiratie en gedeeld leren, waardoor de hele Kerk gevoed wordt in haar inspanningen om de uitdagingen van vandaag aan te pakken. In dit perspectief bieden de dialogen kansen tot wederzijdse inspiratie en gedeeld

⁸ *God's Reign and Our Unity*, Preface. Vertaling: "We hadden de kans gekregen vertegenwoordigers uit Afrika en Latijns-Amerika als leden aan boord te hebben en door hen eraan herinnerd te worden dat de verdeeldheid en verschillen die voortvloeien uit de Reformatie in veel regio's van de wereld niet zo groot worden gevoeld als de verdeeldheid tussen rijk en arm, zwart en wit, mannen en vrouwen."

⁹ Ibid. Vertaling: "In het licht van wat we hebben gezegd in de paragrafen 22, 44, 45, 61 en 70 van dit verslag, bevelen we in zoverre mogelijk aan dat de anglicaanse en gereformeerde Kerken gezamenlijk zoeken naar middelen om alle vormen van discriminatie die mensen devalueren uit te sluiten. Als een stap in deze richting sporen we onze kerken over de hele wereld aan:

- a. samen te werken om de barrières te overwinnen die bestaan tussen de bevoorrechten en de achtergestelden, zwarten en blanken, mannen en vrouwen.
- b. om hun menselijke, spirituele en materiële middelen te delen met hen die ze nodig hebben."

leren, waardoor de hele Kerk gevoed wordt in haar oefeningen om de uitdagingen van vandaag tegemoet te treden.¹⁰

Leden van de IRAD dachten ook na over de aard van het geloof dat door de twee tradities wordt gedeeld, om vervolgens de taal van de gemeenschap te onderzoeken, geïnformeerd door het Bijbelse concept van *koinonia*. Ze probeerden derhalve de betekenis van gemeenschap binnen de twee kerkelijke tradities en binnen elke context te begrijpen, en formuleerden vervolgens het resultaat op een systematische manier door zich door de Schrift te laten inspireren.

Pluralisering van werkcontexten, diversiteit aan ervaringen

De vertegenwoordigers die door de twee gemeenschappen zijn aangesteld, komen uit verschillende continenten, mannen en vrouwen, geestelijken en leken. Er waren ook deelnemers van verschillende achtergronden binnen elke context waar de vergaderingen werden gehouden: leken, theologen/predikanten, plaatselijke kerkleiders, studenten, mensen met verschillende beroepen en behorend tot verschillende sociale lagen. Bijvoorbeeld, de “autochtonen” uit Vancouver, de studenten en activisten van de Universiteit van Kwazulu Natal, de getuigen van de atoombom in Hiroshima etc.

- In oktober 2015 werd in Azië werd de eerste dialoogbijeenkomst in India gehouden. Ze werd georganiseerd door de Kerk van Zuid-India, een bijeenkomst van verschillende kerken met verschillende tradities: anglicaans, congregationalistisch, presbyteriaans en methodistisch. Deze verenigde kerk heeft een bestuursstelsel aangenomen en een theologie geïnspireerd door deze verschillende denominaties. Ze is getuige van de *koinonia* binnen de gefragmenteerde samenleving van India waar mensen verdeeld zijn in termen van geloof, kaste, ras en regio.
- In Europa vond de tweede bijeenkomst plaats in augustus 2016 in Cambridge, Engeland, met name in St. Luke, dat zowel deel uitmaakt van de Kerk van England als van de Eengemaakte Gereformeerde Kerk. De context wordt gekenmerkt door historische conflicten en discriminatie, waarvan de gevolgen nog steeds doorklinken in de kerken.
- In Zuid-Afrika verwelkomde de staat Kwazulu Natal het werk in 2017. Apartheid is de grootste uitdaging voor de mensen, maar ook ziekte en armoede zijn erg aanwezig. Ondanks het officiële einde van de Apartheid koesteren kerken nog steeds tegenstrijdige standpunten. Sommigen ondersteunen actief de status-quo, anderen zwijgen en zijn medeplichtig, weer anderen bestrijden actief realiteiten die het leven ontkennen, terwijl ze tegelijkertijd meer levensgevende vormen van gemeenschap bemoedigen in de kerk en in de samenleving.

Onze bijeenkomsten vonden op verschillende plekken plaats: de plek waar Mandela werd gearresteerd, het museum dat aan hem is gewijd, de Universiteit van Kwazulu Natal waar de groep experimenteerde met een presentatie en verscheidene discussies met studenten en professoren, waaronder ook activisten. In deze specifieke context is de Universiteit van Kwazulu Natal een bevoorrechte plaats voor dialoog, waar de Bijbel contextueel wordt gelezen, en op een zeer praktische manier als hulpmiddel dient voor sociale transformatie. De rondleiding aan de stranden van Balisto onthulde een beleid van milieubescherming

¹⁰ *Reformed World*, Vol 69, 1, 2020, p.76. Vertaling in het NI. Zie ook: <https://wrcr.ch/news/dialogue-report-on-koinonia-commended-for-use>

gekenmerkt door het verbod op het verwijderen van koralen, ondanks hun veelheid en schoonheid.

De ervaringen die in verschillende omgevingen werden uitgewisseld riepen vragen op bij de deelnemers zoals, wat betekent het om "een verantwoordelijke gemeenschap te zijn in en buiten onze verschillende contexten?" Meerdere vragen volgden erna:

- Kan *communio* het conflict beheersen, op een zodanige manier dat het zijn capaciteit tot verdeeldheid verliest?
- Wat zijn de verantwoordelijkheden en wederzijdse verplichtingen die inherent zijn aan de christelijke broederschap?
- In september 2018 vond in Amerika de vierde bijeenkomst plaats in Vancouver. De deelnemers werden verwelkomd door de oudste bewoners van de plaats: ze hoorden de verhalen van leden van de inheemse bevolking ('First Nations' – 'Premières Nations') die officieel studenten waren op inheemse internaten en die praktiseerden in de Longhouse Council of Native Ministry van de Verenigde Kerk van Canada in Vancouver. De context wordt gekenmerkt door de levende sporen van de koloniale onderdrukking van personen die tot de 'First Nations' behoren, die de gevolgen ervaren van ontkende, misvormde en geweigerde *communio* door de kerken zelf.
- De vijfde bijeenkomst vond plaats in augustus 2019 in Hiroshima, Japan. De vernietiging van deze stad tijdens de Tweede Wereldoorlog is een sterk symbool voor het menselijk vermogen om *communio* te verwerpen. Het luisteren naar de overlevenden van de atoombom veroorzaakte veel emotie: mevrouw Keiko Ogura deelde haar ervaring van 6 augustus 1945 mee, en de internationale groep bezocht samen met de lokale bevolking het vredepark, het herdenkingsmuseum van de vrede in Hiroshima, en nam ook deel aan de eredienst in de Anglicaanse Kerk van de Verrijzenis. Men moet ook letten op de sterke hoop die belichaamd is in Hiroshima's inzet voor vrede en nucleaire ontwapening. Deze ervaring helpt om *koinonia* te begrijpen als de incarnatie van vrede in de kerk en in de wereld.

In dit tweede deel van de dialoog begrepen de leden dat *koinonia* zowel een geschenk als een oproep is: een geschenk dat al op vele manieren is ervaren, zoals samen opkomen tegen het kwade in de wereld. Door zich op *koinonia* toe te spitsen, hoopt men dat het de kerken van de twee tradities dichter bij elkaar zal brengen in aanbidding, broederschap en zending, zowel lokaal als wereldwijd, volgens de visie van Joh 1:1-4.

Grondbeginselen en verschillende uitdrukkingen van *koinonia*

Wat zijn de grondbeginselen van *communio*, en hoe kunnen we deze op theologisch, ecclesiologisch en missiologisch begrijpen, rekening houdend met de beleefde situaties van mensen in hun respectievelijke leefomgeving? Het resultaat van het werk is productief en wordt gepresenteerd van pagina 1-46 in het rapport met als titel *Koinonia: God's Gift and Calling*. Ik beperk me tot een samenvatting¹¹:

- *Koinonia* is een geschenk van de drie-enige God, Vader, Zoon en Heilige Geest. De drie personen van de drie-eenheid, hoewel verschillend, zijn onderling afhankelijk en verenigd.
- De Bijbel getuigt van een complex en multidimensionaal beeld van gemeenschap; de essentie ervan wordt gevonden in het verbond van het Oude Testament en de profetische

¹¹ The Anglican Communion, World Communion of Reformed Churches, *Koinonia: God's Gift and Calling : The Hiroshima Report of the International Reformed-Anglican Dialogue (IRAD)*, 1-46.

theologie, in het Nieuwe Testament in de persoon en het werk van Jezus Christus in de kracht van de Geest, en in de vroege kerk. In het Oude Testament ligt God aan de basis van alles, de hele schepping staat in relatie tot God, en de mensheid neemt actief deel aan deze dynamiek als een verantwoordelijke rentmeester die de opdracht heeft ontvangen om vrucht te dragen en zich te vermenigvuldigen.

In het Nieuwe Testament is *communio* de fundamentele eenheid van het lichaam van Christus in de verscheidenheid van leden, de verscheidenheid aan opvattingen over het besturen van de kerk of het levensengagement (Hand 2: 8). Het is net zo complex en multidimensionaal als de Kerk zelf, en moet worden opgevat als een uitdaging die de Kerk dagelijks moet aangaan (Ef 2,19-22; Openb 7,9).

- *Koinonia* is gegrond in de eredienst, in het bijzonder in de verkondiging van het Woord van God doorheen de Schrift, en in de sacramenten van het doopsel en de eucharistie. De doop plaatst christenen in een relatie met elkaar, en allen gaan een eschatologische en mystieke relatie met Christus aan door de Geest. De Kerk wordt door de gereformeerden en de anglicanen beleden als Eén, Heilig, Universeel en Apostolisch. Onze dialooggroep was onder de indruk van een voorbeeld van deze eenheid: dat van de Verenigde Kerken van Zuid-Azië die christenen verenigt met een anglicaanse, gereformeerde, congregationalistische en baptistische achtergrond voor wie sinds enkele decennia diversiteit en verschillen niet langer een barrière of obstakel vormen.
- *Koinonia* leidt tot broederschap en dialoog zowel binnen als tussen verschillende kerken en tradities, en werkt tegen aanhoudende verdeeldheid en segregatie.
- *Koinonia* heeft een eschatologische dimensie, omdat de werking van de Geest in het verleden en het heden voert naar een toekomst van volledige *communio*.
- *Koinonia* impliceert een bepaalde missiologische opvatting van Gods wereld, waarin alles onderling verbonden en onderling afhankelijk is. Christenen worden opgeroepen om een leven te leiden dat gevormd wordt door de uitnodiging en de uitdaging van de zending (Mt 28:16-20). Deze zending moet gekenmerkt zijn door openheid, het ontvangen van de naaste, de vreemdeling en degenen die vaak worden uitgesloten door de kerk en de bredere samenleving. Door de wereld te zien vanuit het perspectief van de gemarginaliseerden en door solidair met hen te handelen, heeft een dergelijke gezonde gemeenschap de kans om een gemeenschap te worden die de organisatie van een wereld die verscheurd wordt door verdeeldheid, conflict en uitbuiting overstijgt. Het is daarom onmogelijk om de verantwoordelijkheid voor elkaar en voor de gehele schepping van God te negeren; leven vanuit Gods *koinonia* sluit de commercialisering en uitbuiting van de hele schepping uit. Hier treedt de notie van rechtvaardigheid op, die wordt waargenomen door het onderscheiden van Gods wil in de schepping en voor de schepping; dit vereist aandacht voor de contextuele nuances en het specifiek karakter van elke cultuur en plaats. *Communio* is niet abstract, maar wordt voornamelijk ervaren in het leven en bepaalde situaties, en kan niet worden opgevat als een liefdadigheid van de machtigen jegens de zwakken: het is de manifestatie van gemeenschap met God, de mensheid en de hele schepping. *Koinonia*

heeft de kracht om conflicten te transformeren. Als discipelen koesteren we een constante hoop op gezonde, rechtvaardige en integere relaties met anderen, evenals een oprecht verlangen naar een verzoening en herstel van verdeelde en verbroken gemeenschappen. We hebben in deze dialoog onderzocht of de *koinonia* het conflict kan beheersen zodat het conflict haar vermogen tot verdeeldheid verliest. We leren dat verschil en onenigheid niet in strijd zijn met de eenheid en katholiciteit van de Kerk. Zelfs zeer veeleisende geschillen en conflicten hebben het vermogen om ons meer over *koinonia* bij te leren, net omdat ze empathie, diepgaand luisteren, geduld en nederigheid vereisen, die ook nodig zijn om relaties te verdiepen en te laten groeien in plaats van kapot te maken. Hoewel conflicten destructief kunnen zijn, wendt de gave van *koinonia* ons af van een houding van defensiviteit en overtuiging naar een houding van eerlijk luisteren en een verlangen naar wederzijds begrip. In het verlossende werk van Christus ontwapent de *koinonia* schadelijke

conflicten. De volheid van *koinonia* te midden van diversiteit stuwt ons verder voorbij onze angst zodat we anderen kunnen benaderen met nieuwsgierigheid, openheid en mededogen.¹²

Conclusie: vooruitzichten en limieten

De deelnemers aan deze dialoog hadden als doel om te werken omtrent *koinonia*. Maar het is het ondergedompeld worden en dialogeren met verschillende contexten dat de basis vormt voor theologische reflectie: de waargenomen en gehoorde problemen en uitdagingen, de geschiedenis van strijd en overleving, geven alle verschillende accenten aan het begrijpen wat *communio* is, en vooral wat het betekent om in *communio* te leven.

Elke context heeft de inhoud van het thema op een heel bijzondere manier richting gegeven, en liet indrukken achter van de vreugden, de uitdagingen, de strijd en de middelen tot overleving die het ontvangen van de Blijde Boodschap op een bepaalde manier beïnvloeden. Het was zeer verrijkend om te kunnen begrijpen waarom samenleven niet in alle contexten op dezelfde manier kan worden gedefinieerd, zelfs niet binnen de kerk die hetzelfde boek gebruikt, namelijk de Bijbel. In *communio* treden met elkaar nodigt daarom uit tot het werken aan openheid naar de ander toe, een werk dat ertoe leidt dat wat juist, goed, normaal of aanvaard is in mijn context ergens anders nodig of onnodig kan zijn. Een dialoog is ook een leerproces dat toelaat dat mensen die de interactie aangaan, een andere blik aannemen op wat vaak als bizar wordt beschouwd bij de ander: de verschillen moeten ophouden te leiden tot vooroordelen, maar moeten met elkaar worden geïntegreerd om Gods ware identiteit te weer te geven, namelijk, die van het hebben van vele gezichten.

Naast de internationale groep waren er op de plaatsen waar we te gast mochten zijn ontmoetingen met mensen uit verschillende sociale lagen, leken en studenten op gebieden die niets met theologie te maken hebben. Het is deze diversiteit die het resultaat van het document dat recent werd gepubliceerd rijkelijk heeft gevoed.

Aan de andere kant, na wat afstand te hebben genomen van het werk waaraan ik heb deelgenomen, betreur ik het een beetje dat de dialogen met lokale mensen in deze verschillende contexten, en vooral de overdracht van bepaalde verhalen en praktijken op het terrein, slechts op een vrij snelle manier worden vermeld in dit rapport zonder verdere details. Deze indrukken zouden het zeker mogelijk hebben gemaakt om de theologische formuleringen te belichamen door ze meer leven te geven, en door ze toegankelijker te maken voor de doorsnee christen die deze ervaring niet heeft gehad.

Dit is een van de redenen waarom de resultaten van de dialogen baat zouden hebben bij het opnemen van levensverhalen. De zwakheden van dit werkstuk zijn echter miniem en de rijkdom ervan voedt een geloof dat diep is geworteld op aarde en dat in staat stelt na te denken over de nieuwe uitdagingen van de Kerk, de samenleving en de schepping.

Ik heb deze jaren van dialoog ervaren als echte ontmoetingen, een wederzijds delen van contextuele realiteiten en vooral van de manier waarop mensen het evangelie ontvangen, beleven en verkondigen vanuit hun specifieke vreugden en uitdagingen. Sommigen, zoals de inheemse volkeren van Canada, hebben een theologie van het land en van de schepping ontwikkeld die de wereld die lijdt onder de gevolgen van de opwarming van de aarde en verschillende pandemieën, verder op weg zou kunnen helpen. Ondergedompeld worden in deze contexten heeft de diversiteit van de uitdrukking van het geloof geopenbaard en het verwijderd de vooroordelen over anderen, over hun manier van geloven en leven, terwijl het tegelijkertijd zij die meegaan verrijkt: het is deze onthulling die *koinonia* mogelijk maakt.

¹² Ibid., pp. 26-27.